

ISSN2464-0344

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

Jernej Šček

AMOR MUNDI. FRAGMENTI POLITIČNOSTI V SOMRAKU ČLOVEČNOSTI

Luka Martin Tomažič

SVOBODA, PRAVO IN TEMELJNE VREDNOTE

Jože Ruparčič

VERSKA SVOBODA, PRAVIČNOST, ETIKA IN PRAVO

Robert Devetak

ŽENSKO DOBRODELNO DELOVANJE V 19. STOLETJU:
PRIMER GORIŠKEGA GOSPEJNEGA DRUŠTVA V PODORO REVEŽEM

*Hristina Runcheva Tasev/Aneta Stojanovska-Stefanova/
Leposava Ognjanoska*

LEGAL AND JUDICIAL SYSTEM TRANSFORMATION
IN TRANSITION ECONOMY: THE MACEDONIAN CASE

Lovro Šturm/Blaž Ivanc/Andrej Naglič

PRISPEVEK K BIBLIOGRAFIJI ZA DRŽAVNO CERKVENO PRAVO

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut
Faculty of Law and Business Studies, Catholic Institute

LETNIK 7 • 2022 • ŠTEVILKA 1

Res novae

Res novae: revija za celovito znanost

Izdajatelj in založnik:

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut

Naslov uredništva:

Res novae, Krekov trg 1, 1000 Ljubljana

Odgovorni urednik:

Andrej Naglič

Glavni urednik:

Simon Malmenvall

Spletni naslov:

<http://www.katoliski-institut.si/sl/raziskovanje/res-novae>

E-pošta:

simon.malmenvall@kat-inst.si

Uredniški odbor:

Matic Batič (Študijski center za narodno spravo, Ljubljana, Slovenija), Philip Booth (Institute of Economic Affairs, London, Velika Britanija), Andres Fink (Pontificia Universidad Católica Argentina, Facultad de Ciencias Sociales, Buenos Aires, Argentina), Aleksandra Kostić Tmušić (Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Srbija/Kosovo), Aleksej Martinjuk (Respublikanski inštitut višje šole, Minsk, Belorusija), José Ignacio Murillo (Universidad de Navarra, Instituto Cultura y Sociedad, Pamplona, Španija), Aniko Noemi Turi (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Mitja Steinbacher (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Anton Stres (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Zoran Vaupot (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija).

Leto izida: 2022

Tisk:

Primitus d. o. o., Ljubljana

Oblikovanje in prelom:

Breda Sturm

Naklada:

200 izvodov

Letna naročnina:

28€ (Slovenija), 40€ (Evropa), 57\$ (ostalo navadno),

66\$ (ostalo prednostno)

ISSN (tiskana verzija): 2464-0344

ISSN (elektronska verzija): 2464-0352

Res novae

*Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science*

SPIRITUS
AUTEM
VIVIFICAT

LETNIK 7 • 2022 • ŠTEVILKA 1

Vsebina

Jernej Šček

*Amor mundi. Fragmenti političnosti
v somraku človečnosti*

7

Luka Martin Tomažič

Svoboda, pravo in temeljne vrednote

43

Jože Ruparčič

Verska svoboda, pravičnost, etika in pravo

64

Robert Devetak

*Žensko dobrodelno delovanje v 19. stoletju:
primer goriškega Gospejnega društva v podporo revežem*

90

Hristina Runcheva Tasev

Aneta Stojanovska-Stefanova

Leposava Ognjanoska

*Legal and Judicial System Transformation
in Transition Economy: The Macedonian Case*

126

Lovro Šturm

Blaž Ivanc

Andrej Naglič

Prispevek k bibliografiji za državno cerkveno pravo

154

UDK: 177.72(450.367):141.72
1.01 izvorni znanstveni članek

Robert Devetak

doktor zgodovinskih znanosti, asistent
(Inštitut za narodnostna vprašanja (Ljubljana);
Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici)

Žensko dobrodelno delovanje v 19. stoletju: primer goriškega Gospejnega društva v podporo revežem

Izvleček: Prispevek obravnava delovanje najpomembnejšega dobrodelnega društva na Goriškem in Gradiškem v obdobju Avstro-Ogrske. V Gospejnem društvu za podporo revežem, ki je bilo ustanovljeno leta 1869, so se združila prizadevanja plemkinj in bogatih meščank, da bi s svojim vplivom, finančnimi sredstvi in delom pomagale revnemu goriškemu prebivalstvu. Članice so izvajale različne oblike pomoči (javna kuhinja, oskrbovanje na domu, dobrodelni sejmi in prireditve), s katerimi so aktivno in pomembno pomagale javnim prizadevanjem oblasti pri zaježitvi slabih socialnih razmer. V društvu so se uveljavljale ženske različnih narodnosti, socialnih statusov in veroizpovedi.

Gljučne besede: Dežela Goriška in Gradiška, dobrodelnost, ženska društva, 19. stoletje

Women Charity in the Nineteenth Century: The Case of the Ladies Society of Gorizia in Aid of the Poor

Abstract: This article deals with the activity of the most important charitable association in the Land of Gorizia and Gradisca during the Austro-Hungarian period. The Ladies Society in Aid of the Poor, founded in 1869, united the efforts of noblewomen and wealthy burghers to help the poor Gorizia population by using their influence, financial resources, and services. Its members provided various forms of assistance (soup kitchen, home care, charity fairs and events), with which they actively and significantly facilitated the public efforts of the authorities in curbing poor social conditions. Women of different national, socio-economic, and religious backgrounds established themselves in the association.

Key words: The Land of Gorizia and Gradisca, women associations, charity, nineteenth century

Uvod

Devetnajsto stoletje predstavlja čas, ko so se ženske v Evropi in na današnjem slovenskem ozemlju začele aktivneje vključevati v javni prostor ter so si postopoma uspele zagotoviti vidno vlogo v javnem diskurzu. Njihova javna vloga se je razvijala v več smereh, med katerimi posebno mesto zavzema dobrodelno društveno delovanje. Dobrodelnost je bila v tem obdobju videna kot podaljšano delovanje skrbstva za družino oziroma javno materinstvo (Dudeková 2017, 156). Po takratnih nazorih so bile ženske kot matere naravno usposobljene za tovrstno delo (Selišnik in Cergol Paradiž 2016, 239). Njihov karakter je takratna družba povezovala in definirala s sočutjem, čustvenostjo, samožrtvovanjem, ljubeznijo do bližnjega. Takšne družbeno pogojene razlike po spolih so ženskam dajale le malo možnosti za uveljavitev v javnosti (Frohman 2008, 117). Dobrodelnost je bila ena izmed njih in ženske so jo dodobra izkoristile ter tako postale »aktivne državljanke« (Porter 2002, 26).

Na vzpostavitev široke dobrodelne mreže v 19. stoletju je vplivalo več dejavnikov, med katerimi lahko izpostavimo epidemije, vojne, ekonomske krize in nov odnos do problematik v urbanih okoljih (npr. alkoholizem, prostitucija ter neustrezna higiena) (Bock 2004, 179; Perrot 1993, 450). Pomembni razlogi so bili tudi širitev mest, industrializacija in povečevanje prebivalstva (Dudeková 2017, 144). Dobrodelno dejavnost so v tem obdobju zaznamovale predvsem ženske višjih družbenih razredov in aristokracije, ki so imele dovolj sredstev, prostega časa in moči v družbi, da so se lahko uveljavile kot dobrodelne akterke ter organizirale lastne iniciative. V drugi polovici 19. stoletja so se – s širitvijo novih zaposlitvenih možnosti za ženske in posledično poveče-

vanjem srednjega družbenega razreda – z dobrotelnostjo začele aktivno udeleževati tudi meščanke in izobraženke, kar je dalo dejavnosti nove dimenzije. (Perrot 1993, 451) Motivacija, ki je gnala ženske, da so se požrtvovalno angažirale pri pomoči revnim, je bila različna. Nekatere je k pomoči gnala usmiljenost, ki je izvirala iz krščanstva. Ta oblika je bila posebej izrazita v prvi polovici 19. stoletja. (Bock 2004, 180) Nekatere so poskušale vpeljati meščanske norme med revno prebivalstvo. Druge so na ta način uspele doseči večjo in vidnejšo vlogo v družbi. Nekatere pa so delovale v neposrednem sodelovanju z različnimi vejami oblasti in poskušale vplivati na spremembe v socialni politiki. (Perrot 1993, 452)

Ena od glavnih in najbolj učinkovitih oblik pomoči so bila dobrodelna društva, ki so se predvsem v drugi polovici 19. stoletja razširila v vsa večja urbana središča po Evropi. Namen tovrstnih društev je obsegal širok spekter dejavnosti – pomoč otrokom, sirotam, vdovam, starejšim, zapornikom, brezposelnim, prostitutkam in drugim družbenim skupinam, ki so živele na družbenem robu. (Bock 2004, 178) V dobrodelnih društvih so se uspele uveljaviti predvsem ženske, ki so v njih velikokrat prevzele tudi glavne funkcije in vodstvena mesta. Pomen tovrstnega združevanja je presegal samo pomoč revnemu prebivalstvu. Udeleževanje v njih je imelo daljnosežne družbene, ekonomske in socialne posledice za ženske ter je ključno vplivalo na njihov družbeni status. Z delovanjem v društvih in izvajanjem društvenih nalog ter prizadevanj na terenu je lahko širša javnost hitro prepoznala pomen ženskega dela. (Leeuwen 2002, 37) Članice so tako prišle na naslovnice časopisov, ki so poročali o njihovem delu, pomen dobrodelnega delovanja pa je prepoznala tudi oblast. Ženske so velikokrat delovale kot njena podaljšana roka, saj so poročale o slabih razmerah v revnih predelih

mest in od revnih prejemale informacije o tem, kateri bi bili nujni ukrepi za pomoč. (Fuchs in Thompson 2005, 143) Z obiskovanjem revnih predelov so ženske pridobile izkušnje, s katerimi so začele sooblikovati socialno politiko. Postale so »glas revežev«, saj ti zaradi svoje nezadostne vloge in moči v družbi velikokrat niso zmogli sami učinkovito vplivati na dosego sprememb, ki bi izboljšale njihove življenjske razmere. (Perrot 1993, 455) Javno in organizacijsko delovanje znotraj društev je dalo članicam vodstvene izkušnje, ki so jih lahko uporabile tudi na drugih področjih. Društva so oblikovala odbore, kjer so si članice razdelile različne naloge (predsednica, tajnica, blagajničarka, organizatorke dela in tečajev ter podobno). Upravljanje z večjimi zneski je omogočilo večje investicije, kar je še dodatno vplivalo na žensko vlogo v družbi. Izkušnje, pridobljene s socialnim delom, so lahko prenesle tudi na druga področja. Ženske so si v okviru delovanja na področju dobrodelnosti širile obzorja, potovale, zbirale denar, dobile vpogled v delovanje različnih institucij, uprave, politike. (Bock 2004, 178) Javni pozivi in nastopi, v katerih so ženske opozarjale na tegobe revščine, so v javnosti postopoma odpravljali predsodke, da ženske ne zmorejo javno nastopati pri temah, povezanih s širšo družbo. (Prochaska 1980, 2) Dobrodelna dejavnost je zahtevala veliko osebno moč protagonistk in je bila v navzkrižju z vizijo ženske šibkosti ter zadržanosti, ki je bila uveljavljena v takratni družbi. Pridobljene izkušnje so povsod po Evropi vplivale na razvoj ženskih gibanj, ki so imela korenine v dobrodelnosti. (Bock 2004, 177) Do konca 19. stoletja sta dobrodelnost in socialno delo postala ključna elementa v meščanskem ženskem gibanju (Frochman 2008, 116). Ravno dobrodelna društva so številnim ženskam dala podlago in znanja, ki so jih potem učinkovito uporabljale v bojih za ekonomske in politične pravice (Perrot 1993, 456–457). S

svojim delovanjem so si odprle vrata v javno življenje in postopoma pridobivale vpliv ter družbeno moč, posledica tega pa so bile spremembe in pridobitve novih pravic, predvsem političnih, na primer volilne pravice in delovanja v političnih društvih (Malečková 2006, 167–188).

Proces ustanavljanja organizirane ženske dobrodelnosti je v drugi polovici 19. stoletja zajel tudi deželo Goriško in Gradiško. Posebnost dežele je bila njena večnarodnostna sestava prebivalstva, saj so na sorazmerno majhnem prostoru, ki je po površini meril manj kot 3.000 km² sobivale slovenska, furlanska, italijanska, nemška in judovska skupnost, ki se je sicer prištevala k italijanski.¹ (Marušič 2005, 45) V drugi polovici 19. stoletja so se pričeli odnosi med narodnimi skupnostmi hitro zaostrovati in so do konca stoletja prerasli v prave boje. Slednji so potekali predvsem na relaciji med slovensko na eni in romansko (furlansko in italijansko) skupnostjo na drugi strani. Romanska in deloma nemška skupnost sta imeli v deželi prevladujoč položaj v politiki, upravi, šolstvu, gospodarstvu, predstavljali so višji sloj prebivalstva – ne glede na to, da je slovenska skupnost predstavljala večino. (Vodopivec 2006, 111–113; Melik 1965, 299) Specifično okolje je predstavljalo središče dežele, to je Gorica, kjer so sobivale vse najštevilčnejše narodne skupnosti, ki so se združevale okoli lastnih upravnih, ekonomskih, političnih, izobraževalnih in kulturnih ustanov (Marušič 1998, 27–34; Tavano 1991). Narodnostne razmere so imele pomembno vlogo tudi pri razvoju dobrodelnosti v deželi.

1 Glede na občevalni jezik je v deželi leta 1910 govorilo slovenski jezik 62 %, italijanski in furlanski 36 %, nemški 1,8 %, ostale jezike pa 0,2 % prebivalstva. Skupno število prebivalcev je znašalo 260.721.

Goriška in Gradiška je bila z gospodarskega vidika izrazito kmetijsko naravnana, s sorazmerno majhno industrijo ter – z izjemo glavnega mesta – brez večjih gospodarskih ali urbanih centrov (Marušič 2014, 59–72; Luchitta 2001, 49–54). Odvisnost od kmetijskega gospodarstva, pogoste slabe letine, neprilagojenost prebivalstva na svetovne gospodarske spremembe in tehnološke novosti ter gospodarske krize so imele velik vpliv na slab standard Goriške ter imele pomembno vlogo pri pojavu množične revščine tako pri podeželskem kot pri urbanem prebivalstvu (Devetak 2019, 281–299). Pogoste krizne razmere so vplivale na razvoj in širitev organizirane dobrodelne dejavnosti, ki so jo izvajale cerkvene in civilne institucije ter posamezniki ali skupine (Claricini 1873, 64–84; Tavano 1984). Podobno kot drugod po Evropi so se v Gorici konec 60. let 19. stoletja samostojno organizirale tudi ženske, predvsem predstavnice plemstva in bogatega meščanstva ter oblikovale več dobrodelnih iniciativ, med katerimi je osrednja vloga pripadla Gospejnemu društvu v podporo revežem.

Ustanovitev in vodstvene strukture Gospejnega društva v podporo revežem

Podobno kot ponekod drugod v državnih in evropskih urbanih središčih, je v drugi polovici 19. stoletja prišlo do organiziranega dobrodelnega delovanja tudi v Gorici, ki se je manifestiralo z ustanovitvami različnih društev. Kot prvo je z delovanjem pričelo decembra 1868 Gospejno društvo v podporo revežem,² ki je v začetku združilo prizadevanja

2 *Associazione delle Signore Goriziane a sollievo dei poveri / Görzer Frauenverein zur Unterstützung der Armen.*

28 goriških žensk iz višjega družbenega sloja. (Claricini 1873, 420) V zadnjih dnevih leta 1868 so ustanoviteljice z obiski vidnih javnih oseb in žensk višjega sloja v Gorici poskušale pridobiti dovolj članstva, da bi društvo lahko uspešno zaživel. Časopis *Domovina* je prizadevanja označil za »prelep napredek« in je »prisrčno pozdravil« ustanovitev društva (25. 12. 1868, 51). Ustanovni zbor je potekal 2. aprila 1869, na njem pa so izvolili tudi prvi odbor, ki so ga sestavljale predsednica baronica Antonia Tacco, podpredsednica baronica Johanna Pino, tajnica Cecilia de Claricini, poleg njih pa še sedem odbornic. Za glavni cilj si je vodstvo zadalo pomagati revnemu goriškemu prebivalstvu, deloma z denarnimi darovi, predvsem pa z delitvijo surovin in predmetov, ki bi pomoči potrebnim prišli prav pri premagovanju težkih življenjskih razmer. To so bili predvsem les za kurjavo, moka, žita, oblačila in čevlji. V zimskih mesecih so članice kuhale tudi zelenjavno juho, ki so jo delile revnim prebivalcem mesta. Pomoč je bila primarno namenjena vdovam in sirotam, a so jo kmalu razširili in namenili tudi moškim. Poleg tega so članice društva obiskovale bolne na domu. (Claricini 1873, 420)

Ustanovitev lahko povežemo z več dejavniki. Leta 1867 je bil v državi sprejet zakon o društvih, ki je liberaliziral njihovo ustanavljanje, omogočil delovanje političnih društev in na splošno povzročil, da se je društveno življenje začelo hitreje širiti po državi (Vodopivec 2004, 33–64). Konec 60. let 19. stoletja so počasi prihajale na dan tudi težave na gospodarskem področju v deželi, ki so se naslednje desetletje nakopičile in sprožile hudo socialno krizo, pri reševanju katere je aktivno sodelovalo tudi Gospejno društvo v podporo revežem (Devetak 2019, 289–294).

Predsedstvo in odbor sta štela skupaj 11 članic. Občni zbor je potekal enkrat letno spomladi, na njem pa so članice in člani izvolili odbor. Članice odbora so bile lahko izvoljene večkrat. Vodstvena mesta so zasedale predsednica, podpredsednica in tajnica. (Claricini 1873, 420) Kasneje so odboru dodali še mesto blagajničarke, kar je bilo pomembno za organiziranje finančnega delovanja društva. Vodilna mesta so bila vedno v rokah žensk z izjemo svetovalca, ki je bil član odbora v 70. in 80. letih 19. stoletja (*Almanacco e guida scematica della citta e provincia di Gorizia per l'anno 1881*, 15). Velika večina odbornic je bila plemkinj, vse pa so bile pripadnice višjega družbenega sloja v Gorici. Odbornice neplemiškega rodu so bile soproge vidnih goriških politikov, uradnikov ali trgovcev in obrtnikov. Med njimi ne najdemo Slovenk; vsa mesta so zasedale pripadnice romanske in nemške narodne skupnosti.

Članstvo in podporniki društva

Članice in člani so morali plačevati letno članarino štiri goldinarje, po letu 1900 pa osem kron. Dolžni so bili aktivno sodelovati pri dejavnostih društva, na primer obiskovati bolne na domu, deliti hrano, zbirati sredstva in pridobivati informacije na terenu o razmerah pri pomoči potrebnih. (Claricini 1873, 420) Podatki o članstvu v društvu so sorazmerno skopi in posledično lahko iz razpoložljivih virov naredimo podrobnejšo analizo le za nekatera leta. Ob ustanovitvi se je društvu pridružilo 318 članic in članov (420). Članstvo so v veliki večini sestavljale ženske. V naslednjih štiridesetih letih se je to število postopoma zmanjševalo. Če sklepamo po zbranih članarinah, je leta 1873 njihovo število znašalo 289 (421), leta 1886 pa 215 (ASGO, *I. R. Capitanato Distrettuale di*

Gorizia, b. 16, f. 122, d. 6659). Leta 1908 je bilo v društvo včlanjenih 163 žensk in le pet moških. Med celotnim članstvom je bilo 55,4 % pripadnic in pripadnikov plemstva (*Vierzigste Jahres-Rechenschaft der Görzer Frauenvereins zur Unterstützung der Armen (Gegründet 1869): für das Jahr 1908*, 3). Ta podatek nam daje vedeti, da je bila v društvo vključena predvsem goriška elita.³ Podobno kot pri vodilnih strukturah je viden izrazit delež plemkinj, ki so predstavljale glavnino članstva in s svojimi darovi ter prispevki omogočile uspešno delovanje društva. Članstvo je večinoma prihajalo iz Gorice, manjši del pa tudi iz nekaterih drugih predelov dežele, predvsem s furlanske ravnice, občasno, a močno podporo pa so za društvo predstavljali pripadniki in pripadnice plemiških družin iz drugih delov države ali tujine, ki so obiskovali deželo predvsem pozimi zaradi milega podnebja.

Na tem mestu si lahko podrobneje pogledamo narodnostno sestavo društva. Natančnih podatkov o številčni zastopanosti posameznih narodnosti ni mogoče podati, a lahko trdimo, da so v društvu delovali pripadnice in pripadniki različnih narodov. V seznamih članstva tako najdemo pripadnice romanske deželne skupnosti, Nemke, Slovenke, Judinje in Francozinje, med delovanjem pa so bile zagotovo vključene tudi nekatere pripadnice plemiških družin iz drugih delov Avstro-Ogrske. Na nadnacionalno delovanje društva kažejo dvojezična letna poročila (v nemščini in italijanščini), ki jih je izdajalo društvo. Osrednja podpora je prihajala od romanske in nemške skupnosti, a vsaj v prvem desetletju je imelo društvo podporo pri slovenski narodni skupnosti v Gorici

3 Na seznamih članstva najdemo na primer pripadnike in pripadnice plemiških družin Attems, Caricini, Coronini, Ritter von Záhony, Strassoldo in Teuffenbach.

in deželi. To nakazujejo pozitivna poročanja v slovenskem časopisju. Ob ustanovitvi društva so v *Domovini* zapisali: »Blagoslovi Bog delovanje tega društva!« in na ta način izrazili podporo delovanju (9. 4. 1869, 14). Pozitivno mnenje o društvu je podala tudi *Soča* deset let kasneje:

»Rokodelcem se tudi v obče prav trda godi; malo dela, malo zaslužka in za to mnogo stradanja v tukajšnjih nizih ljudskih vrstah. To je izpodbudilo tudi tukajšnje milosrčne dame, katere uže več let preskrbujejo mestnim revežem o zimskem času opoldansko hrano, da so se zopet z hvalevredno požrtvovalnostjo lotile dobrodelnega početja. Naj bi izdatno podporo našle pri vseh premožnih človekoljubih v mestu in zunaj mesta!« (8. 11. 1878, 45)

Predvsem v 60. in 70. letih 19. stoletja je slovenska narodna skupnost aktivno sodelovala pri dobrodelnih dogodkih, ki jih je pripravilo društvo. Na drugi strani sta tudi romanska in nemška skupnost v deželi namenjali sredstva v primerih, ko je bilo prizadeto prebivalstvo v slovenskih delih dežele. Kot je ugotovila že Barbara Šatej, se prva ženska društva v deželi ob začetku delovanja še niso opredeljevala glede na narodnost – članstvo društva je bilo v veliki meri povezano z družbenim položajem (2012, 51). Do preloma je prišlo na prehodu iz 70. v 80. leta 19. stoletja, ko so se začeli narodnostni spori poglobljati. Simpatije so v veliki meri zabrisala mednarodna nasprotja v deželi, kar je povzročilo, da slovenska narodna skupnost in njene organizacije niso več sodelovale pri dobrodelnih dogodkih, ki jih je pripravljalo Gospejno društvo, slovensko časopisje pa je v veliki meri prenehalo poročati o njegovem delovanju in ga na določenih mestih tudi kritiziralo. Po mnenju slovenske narodne elite je težavo

predstavljalo predvsem to, da mestna in deželna oblast nista obravnavali slovenske skupnosti enakovredno ter zagotavljali zadostnih sredstev za pomoč revnim slovenskim družinam. Časopis *Soča* je tako leta 1888 poročal:

»Sicer pa to ne more delati preglavice našim italijanskim so-
meščanom, ki imajo v rokah in lahko rabijo v človekoljube
namene drug mošnjiček, ki se jim vselej po volji in široko
odpira in ki se vedno napolni z mogočno pumpo (sesalko),
ko se mu začne kazati golo dno, namreč občinsko blagajni-
co. Italijanski mestni očetje sezidali so italijanskim mestnim
otrokom, ali takim, ki hočejo postati, z mestnim slovensko-
italijanskim ali italijansko slovenskim denarom za 10.000
gld. krasen otroški vrt z vsemi mogočimi pripravami, in to
v proslavo cesarske štiridesetletnice. Tako se godi v Gorici
preziranim, preganjanim, krivično tepenim Italijanom; go-
riški Slovenci pa, katerim je naklonjeno ministerstvo Taaf-
fejevo in dosledno vlada do zadnjega beriča, imajo čast in
prednost, da smejo iz svojega trositi, ako hočejo imeti za
svoje otroke kaj takega, za kar italijansko starešinstvo troši
italijanskim otrokom tisoče vsako leto, in ako hočejo slaviti
vesel dogodek v državi z dobrodelnimi napravami.« (21. 12.
1888, 51)

Ker so bili člani italijanske elite hkrati pomembni podpor-
niki Gospejnega društva v podporo revežem, njihove žene
ali sorodnice pa velikokrat v vodstvenih strukturah tega
društva, ni nenavadno, da je slovenska skupnost povezala
nasprotja na politični in narodnostni ravni z dobrodelnostjo.
Kljub temu pa je italijanska narodna elita v Gorici trdila prav
nasprotno, in sicer da slovenska skupnost izkorišča mestni
dobrodelni sistem, kar je doživelo velike kritike v *Soči*:

»Corrierov dopisnik v 29. številki očita goriškim Slovencem uboštvo ter pravi, da jih je največ tam, kjer trkajo na vrata za milodar, in kjer razdeljuje društvo goriških gospa zimsko kuho. Kedaj se je slišalo, da je omikan človek očital svojemu bližnjemu uboštvo ter zabavljal mu, če si skuša olajšati s tujo pomočjo, z milodari svoj žalostni stan? Ali je nezakriviljeno uboštvo pregrešno, ali pa bogastvo, nakopičeno po tatvini, slepariji, oderuštvu, visokih računih, z blagom zasebnikov, občin, države, društev, udov in sirot? Ali je uboštvo le Slovincem lastno in se ne nahaja tudi v furlanski ravnini od Soče naprej do Padove in Verone, kjer ljudstvo zblaznuje in mrje za boleznijo, kateri pravijo 'malattia della miseria'? Ali hoče Corrierov dopisnik reči, da Italijana sme le Italijan miloščino prositi? Koliko vas je takih Italijanov? Zapišite si na čelo, da vas bomo poznali, da vas ne bo nadlegoval ubogi Slovenec.« (12. 3. 1886, 11)

Vseeno pa spori niso popolnoma pretrgali vezi med slovensko narodno skupnostjo in društvom, saj najdemo še v letih pred prvo svetovno vojno med članicami nekatere Slovenke. Leta 1908 so to bile na primer Marija Treo, Amalija Jakopič in Nina Rojič (*Vierzigste Jahres-Rechenschaft der Görzer Frauenvereins zur Unterstützung der Armen (Gegründet 1869): für das Jahr 1908*, 4).

Na drugi strani je italijansko časopisje med celotnim delovanjem društva izražalo močno podporo prizadevanjem in dobrodelnim dogodkom. Goriški in deželni javnosti je predstavljalo delovanje društva, objavljalo letna poročila, pozive k darovanju in podpori društva, vse javne prireditve in dobrodelne sejme ter je pogosto hvalilo vodstvo in članstvo. Pri poročanju je omenjalo tudi ideološke spore, ki so vplivali na delovanje društva, saj je bilo pri tem bolj aktivno

liberalno časopisje, ki je društvu namenjal na svojih straneh precej več prostora kot katoliško časopisje. To nakazuje močno povezanost društva z mestnimi oblastmi, ki so bile v celotnem obdobju Avstro-Ogrske proitalijansko liberalno politično orientirane. Deloma naj bi katoliški politični tabor motila tudi raznolika verska sestava pri članstvu, na kar je opozorila *Soča*:

»Tukaj v Gorici imamo neko gospinsko društvo za podporo ubogih; a namen tega društva se letošnjemu jesuviskemu postnemu pridgarju nič ne dopada; oni dan je te gospe pokregal, češ, da bi se denar, katerega nabirajo, lahko boljše obrnil, namreč podaril naj bi se cerkvam. Vendar pa menda gosp. pridigar nij pomislil, da pri tem društvu so gospe raznih ver in da posebno delalna je ravno neka lepa židinja.« (2. 4. 1874, 14.)

Društvo je imelo poleg članic in članov tudi številne podpornice ter podpornike, ki so občasno podprli delovanje z različnimi darovi v obliki denarja ali hrane. Občasno je društvu s finančno podporo pomagal goriški nadškof Andrej Gollmayr (*L'Isanzo*, 23. 2. 1880, 43). Posebej je treba poudariti angažma nekaterih tujih družin in posameznikov, ki so jih na Goriško in Gradiško vodile družinske povezave ter ugodno podnebje v zimskih mesecih.⁴ Mesto in dežela sta tako postala priljubljena predvsem med uglednimi upokojenci ter predstavniki aristokracije, ki so del svojega premoženja namenjali tudi revnim goriškim družinam (Marušič 2005, 232). Med vidnejšimi podporniki društva sta bila zakonca grof Henri d'Artois, grof Chambord, vnuk francoskega kralja

4 O razvoju Gorice in dežele kot zimskega klimatskega zdravilišča: Kavrečič in Šuligoj 2018, 126–144.

Karla X., in nadvojvodinja Maria Theresa iz plemiške družine Austria-Este, ki je bila v sorodstveni povezavi s Habsburžani. V Gorici sta redno preživljala predvsem zimske mesece in v tem obdobju pogosto obdarovala različne dobrodelne ustanove, med drugim Gospejno društvo v podporo revežem. Grof je tako na primer pozimi leta 1877 daroval 100 goldinarjev za revne družine in 300 goldinarjev za 45 revnih šolarjev (*L'Isenzo*, 10. 1. 1877, 3). S svojim delovanjem si je pridobil spoštovanje vseh narodnih skupnosti v deželi. V *Soči* so zapisali, da je »mož plemenitega srca in podpira uboštvo, kder ga najde« (23. 9. 1875, 38.). Nadvojvodinja pri darovanju ni zaostajala za njim. Leta 1877 je namenila 500 goldinarjev ženski bolnišnici v Gorici (*L'Isenzo*, 11. 8. 1877, 64.). Ob smrti moža leta 1883 je podarila občini za pomoč revnim kar 3000 goldinarjev (*L'Eco del Litorale*, 6. 9. 1883, 71). O njeni dobrodelni naravi veliko pove tudi dogodek, ki se je pripetil pred njenim domovanjem. Revno žensko je januarja 1884 zbil na ulici voz in voznik je odpeljal, ne da bi ji pomagal. Nesrečo je opazila nadvojvodinja, ki je takoj poslala pomoč ženski, ki so jo nato zdravniško oskrbeli in odpeljali domov, poleg tega pa ji je darovala še deset goldinarjev. (24. 1. 1884, 7) Zakonca grof in grofica Chambord sta bila pokopana v samostanu na Kostanjevici ob članih francoske kraljeve družine Burbonov. Veliko sredstev je za pomoč goriškim revežem namenil tudi madžarski general, grof Samuel Gyulai.⁵ Pogosto je daroval denarna sredstva Gospejnemu društvu v podporo revežem, sirotišnici in goriški občini. (*Soča*, 7. 12. 1876, 49) Gospejno društvo v podporo revežem se mu je večkrat zahvalilo za

5 Grof Samuele Gyulai je bil rojen leta 1803 v Budimpešti. Odlikoval se je v prvi vojni za italijansko neodvisnost leta 1848, kjer je vodil čete pri Custozii. Vojaško kariero je zaključil leta 1862 in se kmalu za tem preselil v Gorico, kjer je živel do leta 1883. Umril je tri leta kasneje v Griesu na Tirolskem.

podporo: »La spett. Presidenza a nome dei poverelli beneficiati porge le più sentite grazie a si generoso benefattore. Speriamo che questo splendido esempio di vera beneficenza trovera moltissimi imitatori nella gentile popolazione di questa città.« (*L'Isongo*, 25. 11. 1876, 95) Pomen njegovega delovanja je prepoznala tudi goriška oblast in mu leta 1875 podelila častno meščanstvo (29. 8. 1875, 78). Podpora društvu je prihajala tudi od najvišjih državnih instanc. Občasno je društvu sredstva namenil tudi cesar Franc Jožef I. (*Corriere di Gorizia*, 28. 12. 1886, 155).

Zbiranje sredstev in javno delovanje

Delovanje društva je bilo usmerjeno v pomoč revnim prebivalcem Gorice, deloma tudi nekaterim revnim prebivalcem okoliških krajev. Pomoč so članice v začetku izvajale z obdarovanjem, predvsem otrok in žensk z oblačili, šolsko opremo, obutvijo in sladicami, delitvijo hrane v javni kuhinji, ki se je izvajala v zimskih mesecih, ter občasnim obiskovanjem revežev na domu. Kasneje so k temu dodali še denarno in bolniško podporo. Društvo je v ta namen med celotnim delovanjem vzdrževalo določeno premoženje, iz katerega so črpali sredstva in ga vzdrževali za primer večje socialne krize ali vojne. To premoženje je iz pridobljenih virov razvidno le za obdobje med letoma 1908 in 1912. V tem obdobju se je povečalo s 9.210 kron na 10.599 kron. Letni prihodki in odhodki so se gibali med 4.000 in 5.000 kron. Sredstva so zbrali s članarinami, obrestmi naloženih finančnih sredstev na banki, dvigom denarja na banki in različnimi darovi članic ter članov. Glavni strošek so predstavljali vzdrževanje kuhinje in nakup lesa za kurjavo ter številne podpore – redne, izredne, bolniške in za zapuščene otroke. (*Dreiundviergizister*

Jahres-Bericht des Görzer Frauenvereins zur Unterstützung der Armen (Gegründet 1869): für das Jahr 1911, 2)

Pomemben vir prihodkov, s katerimi se je društvo financiralo, so predstavljale javne prireditve, ki jih je goriško prebivalstvo podpiralo in se jih množično udeleževalo. Posebnost društva je bila, da je velik del dejavnosti potekal v javnem prostoru. Poleg številnih dobrodelnih sejmov in prireditev so članice veliko časa preživele ob upravljanju javne kuhinje ter obiskovanju revežev. Njihovo delovanje jim je omogočilo vstop v javni prostor Gorice, saj je bilo njihovo delo izrazito terensko orientirano, poleg tega je njihova prizadevanja zaznalo tudi goriško časopisje in pogosto poročalo o društvu. S tem so se lahko članice še bolj uveljavile v družbenem življenju in uspešno izvajale svoje poslanstvo. Sodelovanje s časopisjem, predvsem italijanskim liberalnim, je bilo zglejndno med celotnim obdobjem. Poleg tega da je časopisje poročalo o delu društva, je tudi opozarjalo na težave, s katerimi so se soočali revni prebivalci mesta. S tem je delovalo kot podaljšana roka društva. Dodaten pomen časopisja je bil še pri hitri intervenciji v primeru naravnih katastrof in težav posameznih družin, saj je poročalo o teh dogodkih in opozorilo javnost o težavah ter revščini, v kateri so se znašli prizadeti ljudje.

Dobrodelni sejmi in druge javne prireditve društva

Eno vidnejših oblik javnega dobrodelnega delovanja društva so predstavljali dobrodelni sejmi (bazarji), ki so jih članice pogosto pripravile v Gorici. Tovrstna oblika zbiranja sredstev za svoje delovanje se je pojavila v Angliji ob koncu 18. stoletja in se je kmalu razširila v druge evropske države

ter širše po svetu (Prochaska 1977, 62–84). Ob začetnih zadržkih se je tudi ob odobravanju oblasti kultura sejmov hitro razširila in postala ena najpopularnejših ter uspešnejših oblik zbiranja sredstev tako za reveže kot za delovanje društev (Steinbach 2004, 54). Razlogov in namenov za pripravo sejmov je bilo veliko in so segali od zbiranja sredstev za gradnjo bolnišnic, šol, dobrodelnih misijonov, cerkva do zbiranja denarja za nakup hrane, zdravil, oblačil in drugih predmetov za reveže (Prochaska 1980, 52). V Angliji so tovrstne prireditve pripravljale predvsem ženske iz srednjega družbenega razreda, medtem ko so se plemkinje za tovrstno zbiranje sredstev odločale v manjši meri in so svojo energijo ter čas raje usmerile na druge oblike dobrodelne pomoči, na primer obiskovanje revnih na domu (Steinbach 2004, 84.). Na Goriškem in Gradiškem pa je bil ta proces obraten, saj so plemkinje pri tovrstnih prireditvah prevzele glavno vlogo, ženske srednjega družbenega razreda pa so imele le manjše vloge ali pri organizaciji niso sodelovale. Sejmi so postali pomembna oblika zbiranja sredstev tudi na Goriškem in Gradiškem – Gospejno društvo v podporo revežem jih je uspešno vključilo v svoj delokrog že v začetku delovanja. V goriškem časopisju se prvi omenja že leta 1871 (*L'Isenzo*, 18. 11. 1871, 6). Med delovanjem društva v 19. stoletju so jih članice pripravile skoraj vsako leto vsaj enkrat, v primeru izrednih dogodkov pa tudi večkrat. V začetku 20. stoletja se je – vsaj če gledamo časopisno poročanje – število sejmov nekoliko zmanjšalo, a so še vedno ostali pomemben del javnega delovanja in zbiranja sredstev v društvu.

Sejmi so bili tudi družabni dogodki (Prochaska 1980, 58), na katerih se je srečevala goriška elita. Velikokrat so jih povezali z različnimi prireditvami, na primer s plesom v maskah v času pusta ali z božično-novoletnimi proslavami. Ravno v

zimskem obdobju so v Gorici priredili največ sejmov. To je bilo značilno tudi za sejme drugod po Evropi (55). Ponekod je sejem velikokrat spominjal bolj na karneval kot na tržnico s stojnicami (60). V največ primerih so jih pripravili na velikih trgih, v koncertnih dvoranah, gledališčih, društvenih prostorih, pa tudi v cerkvah ali na prostem (55–56). Povezava z božičem je morda še bolj pripomogla k temu, da so obiskovalci sejma namenili še več denarja za darove. Poleg tega je bil za reveže čas zime najtežji, saj jih ni pestilo le pomanjkanje hrane, temveč tudi mraz. Priprava na sejem je trajala tudi po več mesecev. Predmete, ki so jih članice prodajale, so zbirale same v okviru društva ali pa so jih podarili nekateri podporniki in podpornice društva. Darove je pogosto dokumentiralo časopisje. Podrobno je na primer spremljalo zbiranje sredstev na prehodu iz leta 1885 v 1886, ko je tedensko objavljalo sezname z darovi, ki so jih vključili na sejm. Iz teh seznamov je razvidno, da so večino darov predstavljala oblačila, hrana – predvsem sladice, vino, kava –, omenjajo pa se tudi kipci, mizice, čajni servis, skodelice, zdravila, japonske jedi, jedilni pribor, molitveniki, svečniki in številni drugi predmeti (*Corriere di Gorizia*, 11. 3. 1886, 30). Na sejm, ki je potekal v začetku marca 1886, so članice prodale več kot 1000 vstopnic in skupaj s prodajo izdelkov zaslužile 1280 goldinarjev. Časopisje je pohvalilo organizacijo in članice društva:

»L' epoca è positiva! E il ricavo del Buffet fu tutto guadagno per la Societa, perchè cibi e bevande e tutto ad esso inerente, era dono delle signore del comitato direttivo. Anche quest' anno dunque il Bazar di beneficenza corrispose pienamente al so scopo, e ne facciamo le nostre congratulazioni all'on. Direzione della 'Società delle Signore goriziane', e in ispecial modo ali sua instancabile e benemerita Presidente.« (11. 3. 1886, 30)

Članice društva so si na sejnih razdelile delo in prodajale predmete na več stojnicah. Leta 1877 so postavile osem stojnic – parfumerijo, dve za nakit, pisalno opremo, kalendarje in fotografije, igrače, kavarno, pecivo in rože –, na njih pa je streglo 22 članic (ASPGO, *Archivio documenti di storia patria*, b. 37, f. 98/14, neoštevilčen dokument). Obiskovalci in obiskovalke so tako lahko našli veliko predmetov, ki so jih lahko kupili in s tem podprli dobrodelni pečat prireditve. S prodajo izdelkov na sejnih so društva lahko zaslužila večje vsote denarja, kar jim je olajšalo delovanje, pokrilo stroške in najemnine ter omogočilo nakup potrebščin za reveže. V tem pogledu so predstavljali ključni del dobrodelne dejavnosti. Leta 1881 so organizatorke zbrale več kot 1700 goldinarjev (*L'Eco del Litorale*, 17. 2. 1881, 14), naslednje leto 1210 goldinarjev (9. 3. 1882, 20), na enem največjih in najpomembnejših ob koncu leta 1879 pa celo 2200 goldinarjev (*L'Isanzo*, 13. 12. 1879, 274).

Sejme je redno in podrobno spremljalo goriško časopisje, o njih pozitivno poročalo ter poudarjalo njihov pomen za pomoč revnim meščanom in meščankam. Naklonjeno poročanje najdemo tako v katoliškem kot liberalnem italijanskem tisku, medtem ko je slovensko časopisje o dobrodelnih sejnih, ki jih je pripravilo Gospejno društvo v podporo revežem, poročalo zelo redko, kar nakazuje majhno slovensko udeležbo na tovrstnih dogodkih, saj je večina slovenskega mestnega prebivalstva, predvsem pred letom 1900, sodila med nižje in deloma srednje družbene sloje, ki niso bili v stiku z goriško elito in se njihovih dogodkov niso udeleževali. Eden izmed razlogov za molk pri poročanju bi lahko bil posledica tega, da je bila organizacija v rokah nemške in romanske skupnosti v Gorici in je razlog tičal v mednarodnih sporih.

Poleg sejmov je Gospejno društvo v podporo revežem med svojim delovanjem pripravilo več drugih javnih prireditev, na primer dobrodelne plesne, koncerte in tombole. Tovrstni dogodki so bili krajši in na njih so zbrali manjša sredstva, a so bili pogostejši kot sejmi in članice so jih pripravile tudi večkrat na leto. Večinoma je šlo za sodelovanja z goriškimi kulturnimi ustanovami, predvsem gledališči, ki so pomagale pripraviti kulturni program in odstopile svoje prostore. (Planiscig 1881, 120–126) Na njih se je podobno kot na sejmih zbirala goriška elita, ki je dobrodelnost povezala s kulturnim programom. Večji del zbranih sredstev od prodanih vstopnic je šel za dobrodelne namene, predvsem za nakup hrane. Tovrstni dogodki so bili dobro medijsko podprti, časopisje je objavljalo vabila in reportaže o prireditvah ter poudarjalo njihov pomen pri pomoči revežem. O prireditvi je poleg italijanskega poročalo tudi slovensko časopisje. *Soča* je napovedala druga koncertna večera in podala pozitivno mnenje o dogodku, poudarila pa še nadnacionalno komponento in to, da bodo sodelovali prebivalci Gorice vseh družbenih slojev:

»Omenimo, da sodelujejo pri obeh predstavah razni stanovni in narodi, posebno v živih podobah stal bode hud plebejec zraven visocega aristokrata, mlado dekle nizkega stanu zraven visoke dame, pri petju pa sodelujejo Italijani, Nemci in Slovenci; naši najboljši pevci so namreč obljubili svojo pomoč; vse bo torej tekmovalo na polju milosrčnosti in ker ubožec potrebuje pomoč vsacega in ker je ubožstvo kosmopolitično, moramo le odobravati in hvaliti tako tekomovanje, akopram je nekaterim to le moda in ne srčin nagib.« (19. 1. 1877, 3)

V 70. letih 19. stoletja so bile tovrstne skupne prireditve še pogoste, že v naslednjem desetletju pa so porajajoči se med-

nacionalni spori povzročili, da je sodelovanje postopoma usahnilo in kmalu tudi v veliki meri ponehalo – obnovilo se je le ob večjih naravnih katastrofah in socialnih krizah (Marušič 2005, 319–320). To nakazujejo zapisi v časopisju. Neznani dopisnik je leta 1875 opisal dobrodelni koncert, ki ga je pripravilo Gospejno društvo v podporo revežem ob sodelovanju italijanskega društva *Ginnastica*, slovenske goriške čitalnice in nemškega *Gesangverein*, z besedami: »Za dobrodelni namen združile so se vse sicer razcepljene moči, pozabili smo na medsebojno mrzenje narodnih in drugih strank, na različnost plemenite modre krvi od pripreste rudeče, ter smo prihтели vsi po svoji moči revežem na pomoč.« (Soča, 14. 1. 1875, 2) Pred letom 1880 so na goriških dobrodelnih prireditvah večkrat izvajali tudi slovenska dela. Leta 1863, še pred ustanovitvijo društva, so denimo na dobrodelni akademiji za revne šolarje goriške realke kot prvo točko izvedli slovensko pesem »Naprej« (ASPGO, *Archivio documenti di storia Patria*, b. 37, f. 98/10, d. 4874). Spremembe, na katere so vplivali mednacionalni spori v deželi, nakazuje že članek iz leta 1881, v katerem je neznani dopisnik zapisal:

»Ali Slovence prezirajo celo tam, kjer nabirajo darove za humanitarne namene. Za uboge prosijo po zidovih samo v ital. in nemškem jeziku. Siromaki goriškega mesta po takem ne smejo sprejemati podpore iz slovenske roke; radovedni smo pa vendar, alt se ne sprejemajo darovi tudi iz rok Slovencev. Daleč, daleč smo že prišli v novejši dobi.« (Soča, 25. 11. 1881, 48)

V nadaljnjih letih, ko so se mednacionalni spori v Gorici še okrepili, je sodelovanje Slovencev pri tovrstnih prireditvah prenehalo, slovensko časopisje pa je vse manj poročalo o delovanju Gospejnega društva v podporo revežem.

Javno delovanje Gospejnega društva v podporo revežem je bilo bogato, prireditve so se izvajale večkrat letno in so privabile številno občinstvo, ki je lahko spoznalo delovanje društva in ga tudi podprlo. Na ta način je društvo lahko pridobilo nove članice in člane, hkrati pa tudi vplivalo na zavest o pomenu dobrodelnosti med goriškim prebivalstvom. Organizacija sejmov in drugih prireditev je dala članicam organizacijske izkušnje, ki so jih lahko s pridom uporabile tudi pri drugih oblikah javnega delovanja ali v okviru drugih društev.

Javna kuhinja

Druga oblika javnega delovanja je bilo organiziranje delitve obrokov, predvsem v zimskih mesecih. Vsako leto med 15. decembrom in 15. aprilom so članice na javnih površinah delile hrano. (Claricini 1873, 422) Podobno kot sejmi, sta bili tudi javna kuhinja in delitev hrane revnim med najpomembnejšimi oblikami pomoči ženskih dobrodelnih društev po Evropi (Scholliers 2012, 112–113). V Gorici je bila to osrednja pomoč tamkajšnjim revežem, saj je bila velika večina zbranih sredstev namenjena nakupu hrane, s katero so članice društva pripravile obroke. Tovrstno pomoč je društvo izvajalo že od začetka delovanja. (Claricini 1873, 422) Obrok sta v večini primerov sestavljala topla zelenjavna juha in kos kruha (Šatej 2012, 51). Število razdeljenih obrokov v zimskih mesecih se je od začetka delovanja društva postopoma povečevalo. V zimskih mesecih na prehodu iz leta 1871 v 1872 so razdelili 29.300 obrokov, naslednjo zimo okoli 40.000 obrokov, na prehodu iz leta 1873 v 1874 pa že okoli 58.000 obrokov. (Claricini 1873, 422) Pozimi leta 1873 so v poprečju razdelili okoli 300 obrokov na dan (*L'isonzo*, 27. 12. 1873, 104), to število pa je do leta

1884 naraslo na 432 obrokov dnevno (*Corriere di Gorizia*, 23. 4. 1884, 33). Hiter dvig nakazuje velik pomen tovrstne pomoči in potrebo po njej. Deloma je k temu pripomogel dvig števila prebivalstva Gorice, ki je bil posledica selitve s podeželja, kjer se je veliko število prebivalstva soočalo z dolgovi in slabimi življenjskimi razmerami (Kalc 2013, 683–688). V času izrednih dogodkov sta delitev hrane aktivno podprli tudi mestna in deželna oblast, ki sta pomagali Gospejnemu društvu v podporo revežem in hkrati še sami organizirali delitev hrane. V 80. letih 19. stoletja se je številka razdeljenih obrokov, ki jih je delilo društvo, ustalila pri okoli 58.000 do 60.000 za obdobje štirih mesecev. Leta 1882 so tako razdelili 58.255 obrokov, kar je društvo stalo nekaj več kot 2.450 goldinarjev (*L'Eco del Litorale*, 27. 4. 1882, 34), leta 1886 pa 59.990; za pripravo in nakup surovin je društvo porabilo 1.250 goldinarjev (ASGO, *I. R. Capitanato Distrettuale di Gorizia*, b. 16, f. 122, d. 6659).

Sredi 80. let 19. stoletja je društvo ob izdatni pomoči časopisja v javnost poslalo željo po ustanovitvi stalne javne kuhinje, ki bi delovala v Gorici zunaj prostorov društva. Časopisje je javnosti predstavljalo primere iz tujine, predvsem iz italijanskega prostora že v 70. letih 19. stoletja, in poudarjalo prednosti take pomoči. Leta 1874 je na primer *L'Isonzo* bralcem predstavil uspešno delovanje javne kuhinje v kraju Borgoforte v Lombardiji (29. 4. 1874, 34). V naslednjem desetletju so se članki o tej tematiki pojavljali pogosteje. V začetku leta 1886 sta Antonio Dreossi in Giovanni Zanetti v Červinjanu odprla javno kuhinjo, kjer so tamkajšnji reveži za štiri krone dobili $\frac{3}{4}$ litra zelenjavne juhe (*Corriere di Gorizia*, 12. 1. 1886, 5). Glavni razlog za ustanovitev javne kuhinje je bil boj proti pelagri. Z boljšo hrano, ki jo je kuhinja ponujala revnemu prebivalstvu, bi se to odvadilo jesti le polento, ki je bila glavni razlog za razvoj bolezni. (Devetak 2020b, 5–15) Ta in podobni primeri

v Trstu (*Corriere di Gorizia*, 12. 10. 1886, 122) ter bližnjih mestih v Italiji (Vidmu, Latisani in Palmanovi) so pol leta kasneje spodbudili članice Gospejnega društva v podporo revežem, da so pripravile srečanje, kjer so začrtale ustanovitev javne kuhinje v Gorici (*Corriere di Gorizia*, 24. 7. 1886, 88). Članice so v ustanovitev in pripravo tovrstne pomoči vložile veliko časa ter energije, izvedle so tudi več poizvedb in obiskov po državi in tujini ter aktivno sodelovale z lokalnimi oblastmi. K sodelovanju so si aktivno prizadevale vključiti tudi lokalno prebivalstvo in za širjenje ter utrjevanje idej o javni kuhinji so angažirale medije, ki so podprli njihovo delovanje. Če sklepamo po virih, je šlo za največji projekt društva v celotnem obdobju delovanja, ki se je uspešno uveljavil in deloval vse do prve svetovne vojne. Časopisje je največkrat omenjalo primer iz Vidma, kjer so dnevno delili med 750 in 1.500 obrokov. Cena postavitve kuhinje naj bi znašala okoli 6.000 lir, njen model pa je bil navdih za postavitve goriške kuhinje (*Corriere di Gorizia*, 10. 8. 1886, 95). Predsednica Gospejnega društva v podporo revežem, baronica Marinelli de Rassauer, je poleti 1886 obiskala tudi Celovec in Dunaj, da bi se seznanila s tamkajšnjim sistemom delitve hrane (*Corriere di Gorizia*, 23. 9. 1886, 114). Na Dunaju so se javne kuhinje razširile v 70. letih 19. stoletja in so uspešno delovale (Weigl 2017, 73). Članice društva so bile v stiku z ustanoviteljem videmske javne kuhinje, nekim vitezom de Girolamom, ki jim je poslal osnovne informacije o njenem delovanju (*Corriere di Gorizia*, 26. 8. 1886, 102).

Po pregledu delovanja drugih javnih kuhinj so se članice odločile, da bo društvo posnemalo videmsko javno kuhinjo, ker je njen sistem najbolj ustrezal goriškemu okolju in prebivalstvu (*Corriere di Gorizia*, 23. 9. 1886, 114). Na sestanku, ki je potekal konec julija 1886, sta poleg odbornic društva, ki jih je vodila predsednica baronica Rassauer de Marinelli,

sodelovala še goriški župan Giuseppe Maurovich in referent za javno zdravje pri goriški občini zdravnik Aronne Luzzatto. Članice so na sestanku poudarile pomen ustrezne in zdrave hrane, do katere bi morali imeti dostop tudi revni prebivalci. Težavo so predstavljali predvsem zimski meseci, ko je bil dostop do te hrane, predvsem sadja in zelenjave, težji. Idejo je podprl tudi goriški nadškof Alojz Matija Zorn. (7. 9. 1886, 105) Med pripravo se je društvo obrnilo na vse narodnostne in verske skupnosti v mestu, da bi od njihovih predstavnikov dobilo mnenje ali predloge o vzpostavitvi delitve hrane. Pri tem so večinoma sodelovali le predstavniki in predstavnice romanske ter nemške skupnosti, saj slovensko časopisje sploh ni omenilo priprav na ustanovitev ali delovanja javne kuhinje. Sledila je javna konferenca, ki jo je društvo pripravilo ob sodelovanju deželnih oblasti v Gorici 11. septembra 1886, na kateri so članice širši javnosti predstavile vse prednosti, ki bi jih imela javna kuhinja in s katerimi bi izboljšali življenjske razmere pri goriških revežih. Ob tem so predstavile še prednosti in dosežke, ki so jih dosegle podobne kuhinje v Vidmu, Reki, Torinu in Červinjanu. Za model so si članice postavile predvsem prvo, ki so jo tudi podrobneje predstavile. Na konferenci so med drugim razpravljali o možnostih financiranja delovanja, prostorih, kjer bi kuhinja delovala, sestavi in količini obrokov ter lokaciji kuhinje. Nekateri so predlagali, da bi kuhinjo postavili pri tovarnah, drugi v kateri izmed ulic, kjer je bila koncentracija revnega prebivalstva največja. Konferenco je italijansko goriško časopisje pozorno spremljalo in objavilo tudi dolg članek na naslovnici časopisa *Corriere di Gorizia* (16. 9. 1886, 111).

Za lažji potek poti do ustanovitve in delovanja so oblikovali komisijo, v kateri so bili goriški župan Maurovich, odvetnik dr. Francesco Marani, Karl Ritter von Záhony, predsednica društva baronica Rassaur de Marinelli, podpredsednica

društva grofica Selma Coronini Cromberg, blagajničarka društva Betty Reggio in še štiri odbornice društva. Komisija je določila, da bo javno kuhinjo vodilo društvo ob finančni podpori mestnih oblasti, postavili pa bi jo v *Via del Cristo* v severnem delu mesta, na območju, kjer je živel najrevnejše prebivalstvo Gorice. (23. 9. 1886, 114) Vseeno pa ta lokacija ni dobila podpore in kuhinjo so januarja 1887, ko je začela z delovanjem, postavili v ulici *Dreossi*, južno od goriškega gradu (30. 12. 1886, 156). Otvoritev je potekala 2. januarja 1887 ob prisotnosti predstavnikov mestne in deželne oblasti (*Corriere di Gorizia*, 4. 1. 1887, 2). Kuhinja je bila namenjena revnim družinam, delavcem, obrtnikom in študentom, ki si niso mogli privoščiti dovolj hranljivih obrokov. Bila je prostorna in sodobno opremljena, ponujala je več različnih jedi. Za 16 kron je oseba dobila zelenjavno juho z govedino in stročnicami, za pet kron juho, za štiri krome stročnice, za devet kron meso in za dve kroni kos kruha. (30. 12. 1886, 156) Kasneje je bilo mogoče dobiti tudi druge obroke, na primer krompir, testenine, golaž in polento (6. 1. 1887, 3). Prvi dan je okoli 50 članic društva revežem razdelilo 378 obrokov (4. 1. 1887, 2). Časopisje je podrobno opisalo otvoritev in celo dnevno spremljalo delovanje kuhinje ter navajalo jedilnike in število razdeljenih obrokov. Prvi teden, v torek, so tako razdelili 330 obrokov, naslednji dan 265 (6. 1. 1887, 3), v nedeljo 360, v ponedeljek pa 400 (11. 1. 1887, 5). Nekatero dneve je njihovo število preseгло 600 (24. 2. 1887, 24). Poleg domačinov so jo obiskovali tudi prebivalci iz okoliških krajev, na primer iz Koprivnega (13. 1. 1887, 6). Te številke so bile sorazmerno visoke glede na število prebivalcev Gorice, ki jih je takrat štela okoli 20.000.

V zimskih mesecih je bil dostop do hrane težji, poleg tega je bila še dražja, zato je javna kuhinja pokrila vsaj del vsa-

kodnevnih potreb najrevnejšega prebivalstva. Stalna javna kuhinja je bila lažje dostopna in bolj učinkovita pri pomoči od prejšnjega sistema delitve, ki jo je izvajalo društvo. Delovanje kuhinje je predstavljalo enega največjih stroškov in finančnih zalogajev za društvo. Za leto 1888 in 1889 je znašal ta strošek 860 goldinarjev, kar je predstavljalo slabih 45 % vseh odhodkov društva. (*Corriere di Gorizia*, 30. 5. 1889, 65) Leta 1908 je strošek skupaj z razdeljenim lesom znašal 1.618,42 krone, kar je predstavljalo slabih 35 % vseh stroškov (*Vierzigste Jahres-Rechenschaft der Görzer Frauenvereins zur Unterstützung der Armen (Gegründet 1869): für das Jahr 1908*, 2). Velik del stroškov in hrane je društvo pokrilo z donacijami članstva in podpornikov ter podpornic. Elvira Latour-Ritter je na primer leta 1886 darovala 20 goldinarjev (*Corriere di Gorizia*, 18. 3. 1886, 33), grof Gyulai leta 1880 200 goldinarjev (*L'Eco del Litorale*, 16. 12. 1880, 101), neka grofica Lichtenberg pa 220 kilogramov surovin za pripravo zelenjavne juhe (*Corriere di Gorizia*, 17. 12. 1887, 151). Na ustanovitev javne kuhinje se je odzval celo cesar Franc Jožef I., ki je ob tej priložnosti decembra 1886 društvu daroval 300 goldinarjev (28. 12. 1886, 155). Nekateri posamezniki so zapustili denar tudi v oporoki. Frederico Fayenz je društvu zapustil deset goldinarjev za nakup surovin za pripravo zelenjavne juhe (18. 2. 1886, 21). K donacijam je večkrat pozvalo tudi časopisje in tako pripomoglo k večjemu odzivu (5. 11. 1884, 89). Na tak način je lahko društvo delilo hrano med svojim celotnim delovanjem.

Poleg zelenjavne juhe v javni kuhinji je društvo delilo revnim Goričanom še les za kurjavo, moko, oblačila in nekatere druge predmete (Šatej 2012, 51). Pozimi leta 1871 so tako članice obdarovale 80 revnih otrok z oblačili (*L'Isonzo*, 16. 12. 1871, 10). Na prehodu iz leta 1896 v 1897 so organizirali posebno dobrodelno akcijo, v kateri je društvo tedensko delilo

večje količine moke in lesa. Med 15. decembrom 1896 in 15. marcem 1897 je razdelilo 4.912 kilogramov moke ter 5.426 paketov lesa. (*L'Eco del Litorale*, 20. 3. 1897, 33) Mesečno so namenjali denar najrevnejšim družinam in krili tudi njihove bolniške stroške. Leta 1908 je šlo v ta namen več kot 1.500 kron (*Vierzigste Jahres-Rechenschaft der Görzer Frauenvereins zur Unterstützung der Armen (Gegründet 1869): für das Jahr 1908*, 2). Med letoma 1868 in 1908 je društvo med reveže skupno razdelilo kar 32.525 kilogramov moke in 46.406 paketov drv za kurjavo, poleg tega pa še denarne podpore v vrednosti 35.530,08 krone (*Soča*, 16. 11. 1908, 134). Te številke kažejo na velik pomen in vlogo društva pri skrbi za prehrano ter življenje revnega goriškega prebivalstva. Na tak način je lahko učinkovito lajšalo tegobe, ki jih občinske in deželne dobrodelne institucije same ne bi zmogle.

Zaključek

Gospojno društvo v pomoč revežem je bilo prvo dobrodelno društvo na Goriškem in Gradiškem in hkrati tudi prvo žensko društvo v deželi. Postavilo je merila za druga dobrodelna društva, ki so se v Gorici in tudi ponekod drugod po deželi ustanovljala na prehodu iz 19. v 20. stoletje. (Šatej 2012, 37–42) Predstavljalo je odskočno desko za organizirano žensko delovanje, ki je ravno tako postalo množično v obdobju pred prvo svetovno vojno (Devetak 2020a, 360–387). Vse tegobe, s katerimi se je soočala goriška družba, so predstavljale velik izziv za novoustanovljeno društvo, ki pa se je z močnim angažmajem goriškega ženstva uspelo uveljaviti in aktivno pripomoči k njihovem reševanju. To kaže tudi podatek, da je društvo nepretrgoma delovalo več kot 47 let, vse do leta 1915, ko je vihra prve svetovne vojne deželo

posrkala vase. Delovanje društva se je usmerilo primarno na pomoč revnemu prebivalstvu mesta Gorica, ki jo je izvajalo na več načinov. Pripravljale so javne dogodke, ki so privlačili na stotine udeležencev, organizirale zbiranje in delitev obrokov ter drugih za preživetje nujnih sredstev in objavljale članke v časopisju. Prizadevanja so prepoznale tako oblasti kot javnost. Oboji so tudi podpirali delovanje, saj sta društvi pomembno pripomogli k lajšanju tegob najrevnejših in tako vsaj nekoliko razbremenili oblasti, ki same z omejenim proračunom niso zmogle vedno dovolj učinkovito poskrbeti za te sloje prebivalstva. Izstopa še nadnacionalna komponenta pri članstvu in delovanju društev. V času narodnostnih sporov, ki so pretresali deželo od sredine 19. stoletja dalje in so predvsem ob njegovem koncu postajali vse bolj izraziti, na način, da so se vpeli v vse pore družbe in zaznamovali tako javno kot deloma tudi zasebno sfero ter so vplivali na vsakdan goriške družbe, je bila dobrodelna dejavnost veliko časa sorazmerno imuna na tovrstne napetosti. Vse do začetka 80. let 19. stoletja so vse največje in najpomembnejše narodnosti v deželi delovale sorazmerno složno, ko je prišlo do pomoči revnim. Problematika ni poznala narodnostne diferenciacije, saj sta revščina in pomanjkanje prizadela najnižje družbene skupine vseh narodnosti. V času naravnih in gospodarskih kriz ter pomanjkanj so pripadniki različnih narodnosti lahko stopili skupaj in sodelovali tako znotraj društev kot pri nekaterih iniciativah, ki so nastale kot posledice tovrstnih dogodkov. V 80. letih 19. stoletja je vseeno prišlo do postopnih trenj znotraj dobrodelne dejavnosti, ki so sprožila, da se je začela slovenska goriška skupnost oddaljevati od skupnih prizadevanj, a kljub temu ni popolnoma pretrgale stikov z dobrodelnimi društvi ter institucijami, kar je razvidno iz seznamov članstva, kjer najdemo slovenske članice – sicer v majhnem številu – tudi v začetku 20. stoletja.

Reference

Almanacco e guida scematica della città e provincia di Gorizia per l'anno 1881. Gorizia: Seitz, 1880.

ASGO = Archivio di Stato di Gorizia; I. R. Capitanato Distrettuale di Gorizia, b. 16, f. 122, d. 6659.

ASPGO = Archivio storico provinciale di Gorizia; Archivio documenti di storia patria, b. 37, f. 98/14, neoštevilčen dokument.

ASPGO = Archivio storico provinciale di Gorizia; Archivio documenti di storia Patria, b. 37, f. 98/10, d. 4874.

Bock, Gisela. 2004. Ženske v evropski zgodovini: od srednjega veka do danes. Ljubljana: Založba /*cf..

Claricini, Alessandro de. 1873. Gorizia nelle sue istituzioni e nella sua azienda comunale durante il triennio 1869–1871: ricordo del podestà Alessandro nob. de Claricini ai diletti suoi concittadini 1872. Gorica: tip. Seitz.

Corriere di Gorizia 1884, 1886, 1887, 1889.

Devetak, Robert. 2019. Gospodarska kriza na Goriškem in Gradiškem v letu 1879 ter ukrepi oblasti in dobrodelnih institucij za njeno reševanje. V: Marušičev zbornik: zgodovinopisec zahodnega roba: prof. dr. Branku Marušiču ob 80-letnici, 281–299. Ur. Kolenc, Petra et al. Ljubljana: Založba ZRC.

Devetak, Robert. 2020a. Boj za slovenske šole in delovanje ženskih podružnic Družbe svetega Cirila in Metoda na Goriškem in Gradiškem v obdobju pred prvo svetovno vojno. Zgodovinski časopis 74, št. 3–4: 360–387.

Devetak, Robert. 2020b. »Hči glada in mati umobola«: bolezni pelagra in njeno preprečevanje na Goriškem in Gradiškem v obdobju Avstro-Ogrske. *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 27, št. 1: 5–15.

Domovina 1868, 1869.

Dreiundviergzigster Jahres-Bericht des Görzer Frauenvereins zur Unterstützung der Armen (Gegründet 1869): für das Jahr 1911. 1912. Gorica: Paternolli.

Dudeková, Gabriela. 2017. Municipal Social Welfare in Bratislava during the 19th and Early 20th Centuries: Examples and Modernisation Trends. V: *Poverty, Charity and Social Welfare in Central Europe in the 19th and 20th Centuries, 143–162*. Ur. Fejtová, Olga et al. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

Frohman, Larry. 2008. *Poor Relief and Welfare in Germany from the Reformation to World War I*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fuchs, Rachel G.; Thompson, Victoria E. 2005. *Women in Nineteenth-Century Europe*. New York: Palgrave.

Kalc, Aleksej. 2013. Vidiki razvoja prebivalstva Goriške-Gradiške v 19. stoletju in do prve svetovne vojne. *Acta Histriae* 23, št. 4: 683–706.

Kavrečič, Petra; Šuligoj, Metod. 2018. Začetki organiziranega razvoja zdravstvenega turizma v Pokneženi grofiji Goriško-Gradiški. *Zgodovinski časopis: glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije*, 72, št. 1–2: 126–144.

L'Eco del Litorale 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1897.

L'Isonzo 1871, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877, 1879, 1880.

Leeuwen, Marco van. 2002. Histories of Risk and Welfare in Europe during the 18th and 19th Centuries. V: Health Care and Poor Relief in 18th and 19th Century Northern Europe, 32–66. Ur. Grell, Ole P.; Cunningham, Andrew; Jütte, Robert. Aldershot: Ashgate Publishing Company.

Luchitta, Alberto. 2001. La Camera di Commercio di Gorizia 1850–2000: uomini e lavoro in 150 anni di storia. Gorica: Libreria Editrice Goriziana,.

Malečková, Jitka. 2006. The Emancipation of Women for the Benefit of the Nation: The Czech Women's Movement. V: Women's Emancipation Movements in the Nineteenth Century: A European Perspective, 167–188. Ur. Paletschek, Sylvia; Pietrow-Ennker, Bianka. Stanford: Stanford University Press.

Marušič, Branko. 1998. »Gorica draga, domovina mila!«. V: Od Maribora do Trsta: 1850–1914: zbornik referatov, 27–33. Ur. Friš, Darko; Rozman, Franc. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Marušič, Branko. 2005. Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848–1899. Nova Gorica: Goriški muzej.

Marušič, Branko. 2014. Prispevki k poznavanju gospodarskih razmer na Goriškem v 19. in v začetku 20. stoletja. V: Aleksan-drinke, 59–72. Ur. Skrt, Darja. Nova Gorica: Goriški muzej.

Marušič, Branko. 2015. Poskus orisa industrije na Goriškem pred in po prvi svetovni vojni. V: Industrijska dediščina na

Goriškem – prispevki in pričevanja: [Meblo, MIP, Tekstina, SIA, Salonit, Lipa, Remiza – in še mnogo drugih]: katalog razstave, 7–12. Ur. Miklavčič Brezigar, Inga. Nova Gorica: Goriški muzej.

Melik, Vasilij. 1965. Volitve na Slovenskem: 1861–1918. Ljubljana: Slovenska matica.

Perrot, Michelle. 1993. *Stepping Out. A History of Women in the West*, zv. 4. *Emerging Feminism from Revolution to World War*, 449–481. Ur. Fraisse, Geneviève; Perrot, Michelle. Cambridge: Belknap Press.

Planiscig, Alberto. 1881. *Cenni cronistorici sul Teatro di Società di Gorizia*: pubblicati in occasione del primo centenario della fondazione del teatro. Gorica: Paternolli.

Porter, Dorothy. 2002. *Health Care and the Construction of Citizenship in Civil Societies in the Era of the Enlightenment and Industrialisation*. V: *Health Care and Poor Relief in 18th and 19th Century Northern Europe*, 15–31. Ur. Grell, Ole P.; Cunningham, Andrew; Jütte, Robert. Aldershot: Ashgate Publishing Company.

Prochaska, Frank K. 1977. *Charity Bazaars in Nineteenth-Century England*. *Journal of British Studies* 16, št. 2: 62–84.

Prochaska, Frank K. 1980. *Women and Philanthropy in Nineteenth-Century England*. Oxford: Clarendon Press.

Scholliers, Peter. 2012. *Eating Out. V: A Cultural History of Food in the Age of Empire*, 107–122. Ur. Bruegel, Martin. London; New York: Berg.

Selišnik, Irena; Cergol Paradiž, Ana. 2016. Delovanje žensk od karitativnosti do socialnega dela: zgodovinski pregled razvoja dobrodelnosti in začetki idej socialnega dela v letih 1850–1941 na Slovenskem. *Socialno delo* 55, št. 5–6: 239–251.

Soča 1874, 1875, 1876, 1877, 1878, 1881, 1886, 1908.

Steinbach, Susie. 2004. *Women in England: 1760–1914. A Social History*. London: Weidenfeld & Nicolson.

Šatej, Barbara. 2012. *Žensko delovanje na Goriškem od sredine 19. stoletja do druge svetovne vojne*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino.

Tavano, Luigi. 1984. *Assistenza e sanità a Gorizia: le suore di carità 1846–1984*. Gorica: Provincia religiosa di Gorizia delle suore di carità di S. Vincenzo de'Paoli.

Tavano, Sergio. 1991. *Gorizia e il mondo di ieri*. Udine: Arti Grafiche Friulane.

Vierzigste Jahres-Rechenschaft der Görzer Frauenvereins zur Unterstützung der Armen (Gegründet 1869): für das Jahr 1908. 1909. Gorica: Paternolli.

Vodopivec, Peter. 2004. O narodnem in političnem organiziranju (1848–1918). V: *Društvena in klubska kultura v Sloveniji*, 33–64. Ur. Brglez, Alja; Vogrinec, Barbara. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.

Vodopivec, Peter. 2006. *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.

Weigl, Andreas. 2017. *Von der Armenpflege zur Socialhilfe. Kommunale »daseinversorge« in Wien vom 19. Jahrhundert bis in die Gegenwart. V: Poverty, Charity and Social Welfare in Central Europe in the 19th and 20th Centuries, 70–91*. Ur. Fejtová, Olga et al. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.